

MATROOS

Het beroep van matroos is zo oud als de scheepvaart zelf. Het woord *matroos* duikt pas op tegen het einde van de 16de eeuw, al komt het in afgeleide vormen al veel vroeger voor. Met *matroos* wordt volgens het Van Dale woordenboek van de Nederlandse taal bedoeld: “een schepeling, zeeman van de laagste rang”.

MATROOS VAN ALLE TIJDEN

Het cliché van de getatoeëerde stoere bink met gestreepte shirt doet onrecht aan de veelzijdigheid van wat deze ‘scheepsmaat’ of ‘schipman’ vandaag aan taken vervult. Afhankelijk van het type schip waarop aangemonsterd wordt, helpt een matroos bij het aan- en afmeren, het laden en lossen, de in- of ontscheping van passagiers, het onderhoud van schip en uitrusting, het lopen van de wacht tot administratieve taken.

DE HANGMATGENOOT

Het woord *matroos* duikt pas in Vroegnieuw nederlandse bronnen op: de oudste vermelding dateert van 1584. Daar luidt het *maetroos*, met lange klinker in de eerste lettergreep. Na 1600 wordt die vorm vervangen door het nog gebruikelijke *matroos*.

Het woord is ontleend aan het Franse meervoud *matelots* ‘zeelieden van lage rang’. Frans *matelot* is op zijn beurt ontleend aan Middelnederlands *mattenoot*, een samenstelling van *mat* in de betekenis ‘hangmat’ en *noot*, verkorting van *genoot* (vgl. *vennoot* ‘handelspartner’ < *veemnoot* of *veinnoot*). Een *mattenoot* is oorspronkelijk iemand die een hangmat deelt met iemand anders. Vroeger was er op de schepen maar één hangmat voorzien voor twee matrozen, die er beurtelings in sliepen. Oorspronkelijk was een *mattenoot* dus een mede-matroos met wie men zijn slaapplek deelde. Als zodanig verschijnt het woord in een Zuidhollands-Brabantse bron uit het vierde kwart van de 15de eeuw. In werkelijkheid moet *mattenoot* echter (veel) ouder zijn, want al voor 1300 blijkt het woord in het Frans te zijn overgenomen als *mathenot* (MNW i.v. *mattenoot*). Aanvankelijk was dat een benaming voor elk van de twee

matrozen die elkaar aflosten bij het uitvoeren van werkzaamheden aan boord. Al in de 14de eeuw blijkt het Franse woord de vorm *matelot* en de verruimde betekenis ‘matroos (in het algemeen)’ te hebben aangenomen (Rey i.v. *matelot*). En in die gewijzigde vorm en verbrede toepassing keerde het Franse meervoud *mathenots* als een nieuw enkelvoud *maetroos* terug naar onze taal. Dankzij het woordgebruik in het Oudfrans mogen we er dus van uitgaan dat Nederlands

mattenoot al voor 1300 gangbaar was. Wel had het betrekking op een specifiek type varensgezel: iemand die met een collega een duo vormde bij het delen van de hangmat en wellicht ook bij het werk op het schip. Daarnaast beschikte men in de middeleeuwen ook over benamingen voor een matroos in het algemeen. Te oordelen naar de informatie uit de Middelnederlandse woordenboeken is *schipman* hiervoor het oudste en tevens ruimst verspreide woord. Al in de 13de eeuw wordt het teruggevonden in zowel Limburgse als Vlaamse teksten. Uit de 14de eeuw dateren de vroegste vindplaatsen van *vaerman* (circa 1340), *seeman* (1382) en *zeevaerrer* (circa 1400). Van huize uit hebben al die woorden betrekking op zeelui in het algemeen, maar ze werden vaak bepaaldelijk op matrozen toegepast. Een zeldzaam synoniem van het jongere *matroos* is het Laatmiddelnederlandse *schip-geselle* (eind 15de eeuw).

BIBLIOGRAFIE

- Coen I. (2008). De eeuwige Schelde? Ontstaan en ontwikkeling van de Schelde. Waterbouwkundig Laboratorium 1933-2008.
- De Clercq M., F.S. Busschers, T. Missiaen, M. Mathys, J. Wallinga, F.P.M. Bunnik, A.W. Burger, A. Varschendaal, O. Zurita Hurtado & M. De Batist, in prep. Rise and fall of the late Middle to Late Pleistocene (MIS 6-2) palaeo Scheldt River in the southern North Sea Basin: effects of climate change, sea-level oscillation and glacio- isostasy.
- Gysseling M. (1960). *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226)*. Bouwstoffen en studieën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands VI, 1. Brussel / Tongeren, Belgisch Universitair Centrum voor Neerlandistiek.
- Gysseling M. (1993). Oude toponiemen in de Vier Ambachten. In: A.M.J. de Kraker, Heleen van Royen & Marc E.E. De Smet (red.), *Over den vier ambachten. 750 jaar Keure, 500 jaar Graaf Jansdijk. Kloosterzande*.
- Kiden P. (2006). De evolutie van de Beneden-Schelde in België en Zuidwest- Nederland na de laatste ijstijd. *Belgeo* 3, 279-294.
- Lases W.B.P.M. (2008). Stroomgebied van de Honte, een veranderend beeld.
- Schönfeld M. (1955). *Nederlandse waternamen*. Nomina Geographica Flandrica, Studiën 6. Brussel.

Nederlandse Matroos (ca. 1940). Fotocollectie Anef